

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YÛNUS EMRE'DEN MEHMET ÂKİF'E ŞİİR
ÖZEL SAYISI
YIL 7, ARALIK 2021

Dr. Öğr. Üyesi Seyit YAVUZ

Erzurum Teknik Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Erzurum/TÜRKİYE
Seyit.yavuz@erzurum.edu.tr
ORCID

**MEHMET ÂKİF'İN
ŞİİRLERİNDE ÜMİT/SİZLİK
DÜŞÜNÇESİ**

THE THINKING OF
HOPE/LESSNESS IN MEHMET
AKIF'S POEMS

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 17.07.2021
Kabul Tarihi: 21.10.2021
Yayınlanma Tarihi: 31.12.2021

Article Information: Research Article
Received Date: 17.07.2021
Accepted Date: 21.10.2021
Date Published: 31.12.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Yavuz, Seyit, "Mehmet Âkif'in Şiirlerinde Ümit/sizlik Düşüncesi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yunus Emre'den Mehmed Âkif'e Şiir Özel Sayısı, Aralık 2021, s. 76-87.

Yavuz, Seyit, "The Thinking of Hope/lessness in Mehmet Akif's Poems", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Special Issue of Yunus Emre to Mehmed Akif, December 2021, p. 76-87.

10.28981/hikmet.972694

Dr. Öğr. Üyesi Seyit YAVUZ

MEHMET ÂKİF'İN ŞİİRLERİNDE ÜMİT/SİZLİK DÜŞÜNCE

THE THINKING OF HOPE/LESSNESS IN MEHMET AKİF'S POEMS

ÖZ

Türk milleti asırlar boyunca birçok görkemli zafer yaşamış; hüsran ve ıztıraplara sebep olan yıkıcı mağlubiyetler görmüştür. Bilhassa Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme dönemleriyle birlikte yıkılma sürecine girip Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllar geri dönüşü olmayan kararların alındığı ve telafisi mümkün olmayan sonuçların ortaya çıktığı dönemlerdir. Bu zorlu dönemlerde birçok yazar ve şair de kalemleriyle milletin inancını ayakta tutmaya çalışmışlar, onların umutlarını mümkün olduğunca canlı tutmaya çaba sarf etmişlerdir. Bu yazar ve şairlerden biri de milletimizin bağımsızlık bildirisi olan İstiklâl Marşı'nı kaleme alıp Türk milletine armağan eden Mehmet Âkif Ersoy'dur. O, yalnızca şiirlerinde değil milletvekili seçildikten sonra bazı şehirlerde verdiği nutuklarda da her zaman Türk milletinin inancını artırmak istemiş, ümidi kaybolmaya başlayan milletin geleceğe umutla bakmasını sağlamıştır.

Mehmet Âkif'in birçok şiirinde ümit, azim ve sa'y kelimeleri ile bunlara mukabil ele alınabilecek karamsarlık, ümitsizlik ve ye's/me'yûs kavramları sıklıkla geçmektedir. Âkif kendisi de içinde bulunulan zorlu dönemden muzdarip olmuş; bu ızdıraplı ruh hâliyle isyan derecesine varan mısralar dile getirmiştir. Bu mısralar dahi onun Türk milletinin içinde bulunduğu buhranlı dönemden ne kadar etkilendiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bu çalışmada Âkif'in bazı şiirleri göz önüne alınarak zikredilen kavramlar ve bu kavramların çağrıştırdığı tasavvurlar izah edilmiş; Âkif'in Türk insanına sunduğu aydınlık yol gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Safahât, Ümit, Azim, Karamsarlık.

ABSTRACT

Turkish nation has many glorious victories for centuries as well as having some devastating and destructive defeats in the past. Especially, in the late century of Ottomans when declining era started and the first years of Republic of Turkey when irreparable and irremediable decisions are made are the hardest time for the nation. In this difficult period of time, many poets and writers did their best to help people to keep their hopes up and their beliefs steady. One of these important people is Mehmet Akif Ersoy who wrote the national anthem, which is the declaration of independence, as a gift to Turkish nation. He, not only in his poems but also in his speeches in various cities after being a congressman, always wanted to strengthen the beliefs and replenish the hopes of Turkish people who are almost about to lose their hopes for the future.

The words "hope, determination, work" are often used together with "pessimism, hopelessness, despair" in his poems. Akif, even himself, suffered from the difficult times that the nation is passing through and wrote some lines which are almost considered as rebellious in some of his poems. These lines are solely enough to explain how people are influenced from the hardship that Turkish nation had been facing. In this study, some of the concepts mentioned in Akif's poems are examined, the meanings of these concepts are illustrated and how Akif tried to guide Turkish nation to a better way is pointed out.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Hope, Determination, Despair.

Giriş

Türk milletinin hafızasında son derece mühim bir yere sahip olan birçok yazar veya şair bulunmaktadır. Bu şair ve yazarlar hayatı algılayış biçimleriyle, tasavvurlarıyla ve tavırlarıyla her zaman dikkat çekmişler, Türk toplumu için de tabir caizse birer rol model olmuşlar, hem yazılarıyla hem şiirleriyle toplum nezdinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu yazar ve şairler bilhassa bazı dönemlerde toplumsal düşünce yapısını değiştirmeye ve geliştirmeye çaba sarf etmiş, adeta toplumu irşat etmeye çalışmışlardır.

Bu yazar ve şairlerden biri hiç şüphesiz ki millî marşımızı da kaleme alıp kahraman ordumuza ithaf eden Mehmet Âkif Ersoy'dur. O, 63 yıllık ömründe Türk toplumunun sonraki yıllarına damga vuracak çok önemli sorumlulukları üstlenmiş, bu sorumlulukları hiçbir kişi veya kurumun isteği ya da emri doğrultusunda yerine getirmemiştir. Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun son yıllarında içinde bulunduğu siyasal, iktisadî ve sosyal durum, Mehmet Âkif'i her zaman çok derinden sarsmıştır. Bu sarsıntıyı hem onun şiirlerinde hem de *Sebîlürreşât* ve *Sırat-ı Müstakîm* isimli dergilerde yer alan mensur yazılarında görmek mümkündür.

Mehmet Âkif'i samimî bir müslüman, Türk toplumunun derdiyle dertlenen bir mütefekkir, toplum bilimcisi, hâfız, şair, nâsir, nâzım, vâiz, mütercim, vatansever gibi birçok sıfatla tavsif etmek mümkündür. *Safahât* isimli şiir kitabında yer alan bilhassa *Âtiyi Karanlık Görerek Azmi Bırakmak, Yâ Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok Mu Sabahı, Bülbül, Çanakkale Şehitlerine* başlıklı şiirleri, Âkif'in Türk toplumunun içinde bulunduğu durumdan ne kadar muhtarip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Belli bir süre siyasetten uzak kalmayı tercih eden Mehmet Âkif, Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde bazı siyasî sorumlulukları da üzerine almış; Burdur'dan milletvekili seçilerek meclise girmiştir. Milletvekili sıfatıyla Kastamonu, Çanakkale, Eskişehir ve çevresinde birçok vaaz vermiş, Türk toplumunun içinde bulunduğu durumu halka anlatmaya çalışmış, onların moralini yüksek tutmaya amaçlamış ve milleti adına canla başla mücadele etmiştir. Aslında Âkif'in vaazlarında yer alan birçok düşüncenin sesini şiirlerinde de duymak mümkündür. Fakat onun Ankara'da mecliste görev yapan bir milletvekili sıfatıyla bu vaazları vermesi, toplum üzerinde son derece büyük bir önemi haiz olmuştur.

Cumhuriyet kurulduktan sonra Âkif bazı siyasal sebeplerden ötürü kendi arzusuyla Mısır'a gitmiş, yaklaşık 10 yıl orada kaldıktan sonra hastalığının da artmasıyla vefat ettiği 1936 yılının Haziran ayında Türkiye'ye dönmüştür. Âkif Mısır'a gittikten sonra Türk devleti veya yöneticileriyle ilgili herhangi bir olumsuz eleştiri yapmaktan kaçınmıştır. Daha evvel II. Abdülhamit

ve yönetimini oldukça sert bir üslupla tenkit eden Âkif¹, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni veya yöneticilerini karşısına almaktan uzak durmuştur. Âkif Mısır'da bulunduğu yıllarda da Türkiye'de olan biten gelişmeleri yakından takip etmiştir. 1923'ten sonra gerçekleştirilen inkılap ve ıslahatlardan rahatsız olarak ülkeyi terk eden eski şeyhülislâmlardan Mustafa Sabri'nin oğlu İbrahim Sabri Bey Âkif'i eleştiren bazı şiirler kaleme almıştır. Âkif'in bu şiirlere karşı yazdığı bir mektupta yer alan ifadeler, onun ne kadar hassas ve üzgün olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir: "İbrahim Bey! Ben yalan söylemem. Allah'ım, şâhiddir, yemin de etmem. Yeminim olsun ki mecalim kalmadı, kendimi toparlayamıyorum. Bu yapılanlar bana çok ağır geldi. Perişanlığımın derecesini size şöyle anlatayım: Secde-i sehvsiz namaz kılamaz oldum. Yahu, namazda dalıp gidiyorum. Zihnim öyle perişan." (Sayar, 2021: 302). Âkif'in aksine Mustafa Sabri'nin Mısır'da Türkiye Cumhuriyeti aleyinde birçok propaganda ve eleştiri yaptığı da belirtilmelidir. Âkif'in Mısır'daki tecrübelerini ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durumla ilgili duygu ve düşüncelerini Mithat Cemal Kuntay, Mahir İz, Ferit Kam gibi yakın çevresine yazdığı mektuplardan öğrenmek mümkündür.

Safahat'a Göre Toplumun Tedavisi

Mehmet Âkif *Safahât*'ta yer alan şiirleriyle adeta 20. asır Türk toplumunun bir röntgenini çekmiş, bir hekim gibi farklı tedavi usulleriyle birlikte bazı ilaçlar önermiştir. Âkif'in şiirlerinde sıklıkla geçen bu tedavi usullerinin ilaçları *çalışma*, *azim*, *sa'y*, *ümit* kavramlarıdır. Mehmet Âkif şiirlerinde bilhassa ümitsizlik düşüncesini bütün yönleriyle reddetmiş, müslüman Türk toplumunu her zaman çalışmaya sevk etmiş ve karamsarlığın karşısında şiddetle durmuştur. Yaşananların kuru bir *kader* veya *tevekkül* düşüncesiyle geçiştirilemeyeceğini özellikle belirten Âkif için toplumu *tembelliğe*, *atâlete*, *ye'se/me'yûsiyete* sevk eden bütün düşüncelerden muhakkak kurtarmak gereklidir. İşte Âkif tam da bu noktada topluma şiirleriyle sürekli ümit aşlamaya çalışmış, gelecek günlerin geçmiş günlerden daha aydınlık olacağını bildirmiştir. Ona göre toplumu ayakta tutacak yegâne şey geleceğe daima ümitle bakarak çalışmaktır.

Mehmet Âkif'in şiirlerinde ümit ve ümitsizlik kavramlarıyla her zaman bağlantılı veya bir arada bulunan *sa'y*, *azim*, *te'emmül*, *âtî*, *istikbâl* ve *atâlet*, *ye's/me'yûs*, *karanlık* kelimeleri sıklıkla kullanılmıştır. Mehmet Âkif'in bu kelimelere şiirlerinde sıklıkla yer vermesi kesinlikle tesadüfî değildir. Zira o her

¹ Mehmet Âkif'in padişah II. Abdülhamit'e yaptığı eleştirilerden daha sonraki yıllarda pişmanlık duyduğunu ve padişaha haksızlık ettiği düşüncesine sahip olduğunu şu ifadelerden anlamak mümkündür:

Nasıl da kadrini vaktiyle bilmedik, tuhaf iş

Semer değilmiş o rahmetlininki devletmiş

Ayrıca Mehmet Âkif'in Yozgatlı İhsan Hoca'ya söylediği şu ifadeler de onun bu konudaki pişmanlığını gözler önüne sermektedir: "Ölmez, iyileşirsem... Hâtıralarımı yazmak istiyorum. Hatıralarımda Sultan Abdülhamid'e karşı itizar ve itiraflarım olacak." Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk.: Sayar, 2021: 227.

ne kadar günlük konuşma diline yakın bir üslupta şiirler kaleme alsa da mezkûr kavramları bilhassa seçip şiirlerinde kullandığı söylenebilir.

Safahat’ta yer alan *Tevhîdyahud Feryâd* başlıklı şiirde Âkif okuyuculara şöyle seslenmektedir:

Lâkin bu sefilân-ı beşerden kiminin var
Kalbinde bir ümmîd ki encüm gibi parlar
Îmândır o cevher ki îlâhî ne büyüktür
Îmânsız olan paslı yürek sînede yükür (Düzdağ, 2021: 17).

Bu mısralarda sefâlet içindeki insanların dahi yüreklerinde yer alan ümit düşüncesinin bir yıldız gibi parladığı; bu yıldızın da iman dolu yüreği nuruyla aydınlatığı düşüncesi yer almaktadır. Bu iman nurundan ve dolayısıyla ümitten yoksun olan yüreğin paslandığı ve artık insanın vücuduna bir yük olduğu ifade edilir. Aynı şiirin devamında;

Ferdâdaki ezvâkı o ettikçe te’emmül
Eyler bugün âlâma nasıl olsa tahammül

beyitleriyle “o” kişinin gelecekteki güzel günlerin ümidiyle hâlin elemelerine tahammül etmesi gerektiği vurgulanır.

Âkif’in ümit düşüncesi ekseninde çalışmak üzerine nasihatler verdiği bir başka şiir *Durmayalım* başlığını taşımaktadır. Şiirin başlığının dahi kişiyi hiçbir zaman boş durmadan çalışma düşüncesine sevk ettiği görülmektedir:

Varmak istersen diyor Sa’dî eğer bir maksada
Tuttuğun yollar tükenmekten mu’arrâ olsa da
Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın
Merd-i sâhib-azm için neymiş uzak, neymiş yakın?
Hangi müşkildir ki himmet olsun, âsân olmasın?
Hangi dehşettir ki insândan hirâsân olmasın?
İbret al erbâb-ı ikdâmın bakıp âsârına:
Dağ dayanmaz erlerin dağlar söken ısrârına.
Bir münevvim ses değil yer yer hurûşân velvele
Fevc fevc akmakta insanlar bakıp müstakbele.
Nehr-i feyzâfeyz-i insâniyyetin âhengine
Uymadan kâbil değildir düşmemek bir engine
Menzil-i maksûda varmazsın uyanmazsan eğer...
Var mı bak yollarda hiç bîdâr olanlardan eser?

İşte âtîdir o ser-menzil denen ârâmghâh
 Kârvân akvâm; çöl mâzî, atâlet sedd-i râh
 Durma, mâzî bir mugaylanzâr-ı dehşetnâktir
 Git ki âtî korkusuzdur, hem ne kudsî hâktir (Düzdağ, 2021: 32-33).

Âkif yukarıdaki satırlarda azim sahibi bir kişinin eğer bir maksadı varsa muhakkak bu maksat için yola/menzile koyulmasını ve yolun uzaklığı ya da yakınlığı fark etmeksizin hiçbir zaman yolda kalmaktan çekinmemesi gerektiğini belirtir. Elbette bu yola çıkılırken geçmişte yaşayan insanların eserlerinden de ibret alınmalıdır. İnsanlar nasıl ki geleceği düşünerek ileriye dönük adımlar atıyorsa kişi de geçmişte yaşamış insanlardan feyz alarak daima geleceğe yönelmek zorundadır. Kişi eğer gaflet uykusunda uyumaya devam ederse, çıktığı yolda ondan hiçbir eser kalmayacaktır. Gelecek, o kişi için bir dinlenme/duraklama yeri, geçmiş adeta susuz ve yakıcı bir çöl, tembellik ise kapanmaya yüz tutmuş bir yoldur. Çünkü geçmiş korkunçtur ve dikenlerin bulunduğu, adım atılmayacak bir yol olduğu için orada durulmamalıdır. Oysa gelecek her zaman mukaddes ve korkusuz bir topraktır. Âkif’in satırlarından anlaşılıyor ki insanlar hiçbir surette geçmişe takılıp kalmamalı; geçmişi yalnızca kendilerine ders çıkarmak için kullanılmalıdır. Âkif’e göre geçmişte yapılan hatalara bakılarak geleceği tayin etme düşüncesi ön plandadır. Aynı şiirin devamında Âkif Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan “*Leyse li’l-insâni illâ mâ seâ*”² âyet-i kerîmesini iktibas ederek kişiyi yine çalışmaya sevk etmiş; çalışma olmadan hiçbir maksada, dolayısıyla menzile ulaşamayacağını bildirmiştir.

Âkif’in ümit düşüncesi çerçevesinde incenelebilecek bir diğer şiiri *Azim* başlığını taşımaktadır. Burada da henüz şiirin başlığı dahi okuyanlara birçok mesaj vermektedir. Arapça bir kelime olan *Azim*, bir işe/harekete/mesleğe koyulma, bir yöne müteveccih olma niyeti ve kararlılığı şeklinde izah edilebilir. Âkif de kişinin bir yola girecekse her şeyden evvel o yolda devam etme kararlılığına sahip olması gerektiğine inanır. Âkif *Azim* adlı şiirin ikinci bölümünde şunları ifade etmektedir:

İm’ân ile baksak oluyor işte nümâyân
 Sa’dî bize göstermede bir meslek-i irfân
 Bir gâye-i maksûda şitâb eyleyen âdem
 Tutmuşsa bidâyette eğer azmini muhkem
 Er geç bulacak sa’y ile dilhâhını elbet
 Zîrâ bu şu’un-zâr-ı tecellîde hakîkat
 Tevfîk taharrîye, taharrî ona âşık;
 Azmin de emel lâzımıdır gayr-ı müfârik

² “İnsanoğlu için kendi çalışmasından gayrı hiçbir şey yok.” Necm/39.

Olsun da emel azm-i taharrîye mukârin
 Tevfîk zuhûr eylemesin sonra... Ne mümkün!
 Bazen iki üç haybet olur rehzen-i ümmîd
 İnsân o zamân etmelidir azmini teşdîd
 Ye’sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen
 Hüsrâna düşersin, çıkamazsın ebediyyen!
 Mahkûm olarak ye’se şu bîçâre peder de,
 Evlâdını şâyed o karanlık gecelerde,
 Vazgeçmiş olaydı aramaktan ne bulurdu?
 Elbet biri cândan biri cânândan olurdu! (Düzdağ, 2021: 51-52).

Şiirin bu bölümünde kişi bir hedef/maksat için inceden inceye düşünerek herhangi bir yola giriyor ve azmini de sapasağlam tutarak çalışıyorsa muhakkak ki gönlünün arzu ettiği şeye ulaşacaktır. İnsan eğer Allâh’ın rızasını da gözeterek bir yola girer ve belli bir amaç uğrunda çalışır, araştırırsa elbette başarı da gelecektir. Böyle bir durumun tevfik ile sonuçlanmaması düşünülebilir mi? Fakat bütün bunlara rağmen kişi yine de kırgınlığa uğrayıp ye’se düşerse işte onun sonu yoktur. Ye’s öyle bir hayal kırıklığı ve karanlıktır ki oradan çıkmak mümkün değildir.

Âkif’in bu şiirlerdeki muhatabı Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı’ndan büyük bir zararla çıkan Türk toplumunun her bir ferdidir. Çünkü Âkif de süregelen savaşların insanlar üzerindeki tahribatını en iyi gören ve hissedenlerden biriydi. Âkif *Safahat*’ın birçok yerinde her ne kadar Türk toplumuna umut aşılama çalışsa da bilhassa bazı şiirlerinde kendisi de çaresiz bir şekilde ümitsiz düşüncelere gark olmuş, hisleri neredeyse Allâh’a isyan edecek boyutlara varmıştır. Elbette Âkif’in bu söylemlerinde ülkenin içinde bulunduğu vahim durumun etkisi vardır. Onun ne kadar samimî bir müslüman ve imanına ne derece bağlı bir mü’min olduğu tartışmaya kapalı hakikatlerden biridir. Âkif’in kişiliğini ve karakterini düşünmeden mezkûr şiirlerle ilgili üstünkörü yapılacak okuma ve değerlendirmeler kişiyi farklı düşüncelere sevk etmeye açıktır. Onun artık Allâh’ın adaletini aradığı; celâl sıfatının tecellisinin yerinde cemâl sıfatının olması gerektiğini belirten bazı beyitleri şunlardır:

Yâ Rab, bu yüreklerdeki ses dinmeyecek mi?
 Senden daha bir emr-i sükûn inmeyecek mi?
 Her ân ediyorsun bizi makhûr-ı celâlin
 Kurbân olayım nerde senin, nerde cemâlin?
 Sendense eğer bunca çektiğimiz devâhî,
 Kimden kime feryâd edelim söyle İlâhî! (Düzdağ, 2021: 16).

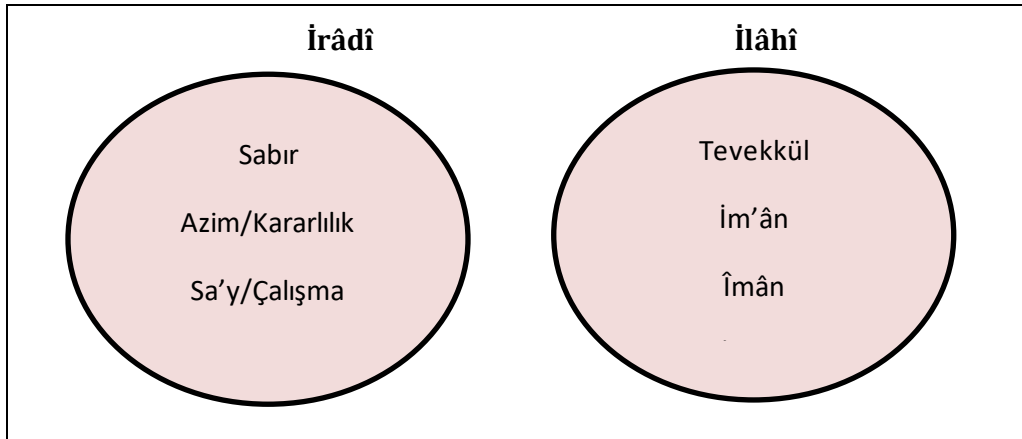
İslâm ayak altında sürünsün mü nihâyet?
 Yâ Rab bu ne hüsrândır, İlâhî bu ne zillet
 Mazlûmu nedir ezmede, ezdirmede mana
 Zâlimleri adlin hani öldürmedi hâlâ? (Düzdağ, 2021: 169-170).

Mâdâm ki ey adl-i İlâhî yakacaktın
 Yaksaydın a mel'ûnları tuttun bizi yaktın! (Düzdağ, 2021: 170).

Mehmet Âkif Ersoy'un bu beyitleri ülkenin içinde bulunduğu durumdan kendisinin ne kadar müteessir olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Şiirlerinde her an müslüman Türk insanını çalışmaya, azme ve ümide sevk etme gayreti taşıyan Âkif, bilhassa Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı'nın getirdiği sonuçlardan ötürü isyan derecesine varan söylemlerde bulunmuştur. Âkif karakterinde birinin dahi söylemlerinde bu kadar ileriye gidebilmiş olması hem ülkenin hem de milletin ne kadar zor bir süreçten geçtiğini ve çaresizliğin ister istemez insanlar üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Fakat Âkif bu isyankâr ruh hâinden sıyrılmayı başarmış, daha sonra kaleme aldığı şiirlerle yine topluma ümit aşlamaya devam etmiştir.

Safahat'ın Türk insanının o dönemki ümitsizlik düşüncesine karşı sunduğu çözümlerin çift yönlü olduğunu; bu yönlerden birinin irâdî, diğersinin ise İlâhî kaynaklı olduğunu belirtmek gerekir. Irâdî ve İlâhî düşüncenin ümitsizlik üzerindeki reçetesini şöyle bir tabloyla göstermek mümkündür:

Ümitsizlik Reçetesi

Tabloda yer alan her bir kelimenin Âkif'in şiirlerinde sıklıkla geçtiği üstünkörü bir okumayla dahi tespit edilebilir. O muhakkak ki bu kelimeler ve bu kelimelerin çağrıştırdığı anlam ve düşünce algısıyla Türk insanının zihninde ve inancında bir kıvılcım oluşturmaya çalışmış, bunu da büyük ölçüde başarmıştır. Onun şiirlerini yalnızca kaleme alındığı dönemin insanına değil günümüz insanına -bilhassa gençlere- yol gösterici bir fener olarak nitelenebilir.

gerekir. Bu yönüyle Âkif'in şiirlerini kökleri mazide olan ve çağları aşmış bir çınar ağacına benzetmek mümkündür. Bu çınar ağacının dalları ise insanlara her ân yol gösteren birer kandil gibi parlamaktadır.

Âkif'in yukarıdaki düşüncelerle aynı doğrultuda yazdığı bir diğer şiir ise *İnsan* başlığını taşımaktadır. Bu şiirin bir bölümünde karanlıklarda ve çölde kalmış bir kişi tahayyül edilmiş ve bu kişiye şu öğütler verilmiştir:

Dayanmaz pîş-i ikdâmınla mâniler müzâhimler
Kaçar sen rezm-gâh-ı azme girdikçe muhâcimler
Karanlıklarda gezsen, şeb-çerâğın fikr-i hikmettir
Ki her işrâkı bir sönmez ziyâ-yı sermediyyettir
Susuz çöllerde kalsan bedrekan ilhâm-ı sa'yindir
Ki her hatvende eyler sâye-güster vâhalar zâhir (Düzdağ, 2021: 57).

Bu dizelere göre kişi bir işe başlamak için adım attığında herhangi bir engel veya zahmet onun karşısında duramayacaktır. Bir savaşçının savaş meydanında taşıdığı azim ve kararlılık gibi kişi de girdiği işte aynı azim ve kararlılığa sahip olursa bütün saldırılara karşı göğüs gerecektir. Karanlıklarda kalmış birinin hikmet düşüncesi adeta onun karanlığını aydınlatan bir kandil gibidir. İnsan çölde bile susuz kalsa onu suya, yani hayata sevk edecek yegâne kılavuz da çalışma vesilesiyle kazandığı ilhamdır ki bu, onu çölde attığı her adımda himaye eden bir gölgeliğe de ulaştırır.

Âkif'in mâzî, hâl ve âtî üçgeninde ümit ve çalışma düşüncesi üzerinde durduğu bir başka şiiri ise *Hasbihâl* başlığını taşır. Âkif bu şiire başlamadan evvel Arapça şu beyti dile getirmiştir:

ما مضى فات والمومل غيب
فلك الساعة التي انت فيها³

Hasbihâl şiirinden alınan aşağıdaki beyitler de yukarıdaki Arapça beytin tedaileri çerçevesinde değerlendirilmelidir. Âkif'in burada üzerinde durduğu mevzu geçmişin artık değiştirilemeyeceği düşüncesiyle üzerinde durulmaması gerektiği; geleceğin ise bir belirsizlik ve bilinmezlik taşıdığıdır. Bu sebeple kişi elinde bulunan vakti yani ânı düşünmeli, belirsizlik ve bilinmezlik taşıyan geleceğe ise daima umutla bakmalıdır. Öyle ki elde bulunan iş yarına bırakılmamalıdır. Bırakıldığı taktirde o işten geri kalınacağı te'vile ihtiyaç duyulmayan bir gerçektir. Âkif gözünün nûru şeklinde seslendiği okuyucunun günlerini boş uğraşlarla, nafîle işlerle geçirmemesini; tam aksine durumu el verdiği müddetçe çalışması gerektiğini çünkü sonunun meçhul olduğunu belirtir:

³ Mâ medâ fâte ve'l-mü'emmeli gaybun/Feleke's-sâ'atü'l-letî ente fihâ. Mânâsı: Geçen zaman kaybolup gitti, gelecekse belirsizdir. Sen yalnızca içinde bulunduğun ânın sahibisin fakat o da geçmek üzeredir.

“Geçen geçmiştir artık; ân-ı müstakbelse mübhemdir;
 Hayâtından nasîbin: Bir şu geçmek isteyen demdir”
 Evet, mâzîye ric’at eylemek bir kerre imkânsız;
 Ümîdin sonra istikbâl için sağlam mı? Pek cansız!
 Bugünlük iş bugün lâzım yapılmak, yoksa ferdâya
 Bırakmışsan... O ferdâlar olur peyveste ukbâya
 Benim on beş yıl evvelden kalan işler durur hâlâ
 Yarın bir başlayıp yapsam demiştim, bak, demin hattâ;
 Müsevvirler için dünyâda mahvolmak tabî’idir.
 Bu bir kânûn-ı fitrattır ki yok te’vîli: Kat’îdir.
 Sakın ey nûr-ı dîdem, geçmesin beyhûde eyyâmın;
 Çalış hâlin müsâidken... Bilinmez çünkü encâmın. (Düzdağ, 2021: 115).

Mehmet Âkif’in mâzî, hâl ve âtî üçgeninde ele aldığı *ümit*, *azim*, *çalışma* kavramları *Safahat*’ın birçok yerinde zikredilmiştir. Ona göre kişiyi tembelliğe, atalete, çalışmamaya sevk eden bütün tasavvurlardan uzak durmalı; geleceğe her ân ümitle bakarak çalışmalı ve gayret etmelidir. Onun bu düşünceler üzerinde durmasının sebeplerinden biri de gözlem yeteneğiyle toplumun içinde bulunduğu kasvetli ve buhranlı havayı tespit etmesi ve bu tespit doğrultusunda çözüm sunma isteğidir.

Safahat’ta azim ve ümit kavramlarını merkeze alarak yazılan şiirlerden bir diğeri de Mehmet Âkif’in yakın dostu ve muasırı, şair ve yazar Diyarbakırlı Süleyman Nazîf’e ithâf ettiği şiirdir. Bilindiği gibi Mehmet Âkif’le Süleyman Nazîf’in tanışmasına vesile olan kişi, Âkif’in yakın arkadaşı, şair ve yazar Mithat Cemal’dır. Süleyman Nazîf Âkif ile tanıştıktan sonra onun şiirine, seciyesine, ahlâkına ve kişiliğine hayran kalmıştır. Süleyman Nazîf’in Mehmet Âkif Mısır’a gittikten sonra da ona birçok defa mektup yazdığı malumdur.⁴ Süleyman Nazîf’e ithâfen kaleme alınan şiirin bir bölümü şöyledir:

Azmin, emelin heykel-i zî-rûhu iken dün
 Bilmem ki, bugün ye’se nasıl oldu da düştün?
 Çoktan beridir bekledi... Bekler... Diye millet,
 A’sâra mı sürsün bu sefâlet, bu mezellet?
 İslâm ilinin sâde esâret mi nasîbi?

⁴ Mehmet Âkif ve Süleyman Nazîf’in tanışmaları hakkındaki bir köşe yazısı için bk.: <https://www.tyb.org.tr/d-mehmet-dogan-mehmet-akif-ve-suleyman-nazif-49323h.htm> (Erişim tarihi: 11 Temmuz, 2021.)

Sen, yoksa, unuttun mu o mâzî-yi mehîbi?
 Etrâfa bakıp sarsılacak yerde ümîdin
 Vicdânını îmânını bir dinlemeliydin
 Garb’ın ebedî gayzı ederken seni me’yûs
 “İslâm’a göz açtırmayacak dersin o kâbûs”
 Mâdâm ki Hakk’ın bize vadettiği haktır,
 Şark’ın ezeli fecri yakındır doğacaktır
 Hiç bunca şehîdin yatarak gövdesi yerde,
 Deryâ gibi kan sîne-i hilkatte tüter de,
 Yakmaz mı bu tûfân, bu duman, gitgide arşı

Hissiz mi kalır lücce-i rahmet buna karşı? (Düzdağ, 2021: 392-393).

Âkif, şiirin bu bölümünde “sen” diyerek Süleyman Nazîf’e seslenir ve adeta ona umut aşlamaya çalışır. Zira Süleyman Nazîf’in de istiklâl mücadelesinde kaleme aldığı şiirleri ve yazıları bilen Âkif, o satırları yazan kişiyle şiirde seslendiği kişinin neden ümitsizlik gibi bir duyguya kapıldığını sorgular. Süleyman Nazîf’i azmin ve emelin en canlı bir sûreti olarak gören Âkif, onu neyin ümitsizliğe sevk ettiğini bilmediğini ima eder fakat Türk milletinin görkemli ve heybetli geçmişine bakarak o günkü yoksulluk ve sefâletin asırlarca sürmeyeceği düşüncesini ön plana çıkarır. Onun önce îmân sonra vicdanına kulak vermesi gerektiği; bu zorlu günlerin de elbet geçeceği, Batı’nın bitip tükenmek bilmeyen öfkesi varlığını sürdürse de Doğu’nun sonsuza dek devam edecek aydınlığının doğacağı dile getirilir. Çünkü etrafı vatan yolunda şehit olanların kan deryasına çeviren bu savaşlar, Allâh’ın rahmet deniziyle yakında buluşacaktır.

Sonuç

Mehmet Âkif Ersoy birçok şiirinde *ümit*, *azim*, *sa’y* ve *atâlet*, *ye’s/me’yûsiyet* kavramlarına bilinçli bir şekilde yer vererek Türk milletini içinde bulunduğu ruhsal bunalımdan kurtarmaya gayret etmiş; deyim yerindeyse kalemini bu bunalımı yok etmek için bir kılıç olarak kullanmıştır. *Safahat*’ta rastgele seçilecek herhangi bir şiirde dahi zikredilen kavramlar veya bu kavramlarla eş ya da yakın anlamlı birçok kelimenin de kullanıldığını tespit etmek mümkündür. O, şiirleriyle âdeta Türk halkına takip edilmesi gereken doğru yolu göstermeye çalışmıştır.

Âkif’in şiirleri yalnızca yaşadığı döneme hasredilmemelidir. Bilakis onun şiirleri hem günümüz müslüman Türk toplumuna yol gösterici bir ışık olmalı hem de gelecek nesillere doğru ve müspet bir biçimde anlatılmalıdır. Çünkü onun şiirlerinde Türk milletinin özellikle I. Dünya Savaşı ve Balkan Savaşları’nın ardından yaşadığı zorlu, sıkıntılı ve ızdıraplı günlerin isyanı ve başkaldırısı vardır. Bu isyan ve başkaldırı vesileyle de Türk milletinin hiçbir

durum ve şartta zorluklara teslim olmadığı ve boyun eğmediği ortaya koyulmaktadır. Bu yazı da bundan dolayı Âkif’in şiirlerinde sıklıkla geçen yukarıdaki kavramları ve bu kavramlar etrafındaki anlam dünyasını göstermeye çalışmıştır.

Kaynakça

- Devellioğlu, Ferit. (2008), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Akaydın Kitabevi, Ankara.
- Ersoy, Mehmed Âkif. (2009), *Safahat*, Hzl. A. Vahap Akbaş, Beyan Yay., İstanbul.
- Ersoy, Mehmed Âkif. (2021), *Safahat*, Hzl. M. Ertuğrul Düzdağ, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Konya.
- Kuntay, Mithat Cemal. (2018), *Mehmet Âkif Ersoy Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Sami, Şemsettin. (2010), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Sarı, Mehmet. (2003) “Mehmet Âkif Ersoy’un Bir Şiirinde Karamsarlık ve Ümit”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 2, s. 167-191.
- Sayar, Ahmet Güner. (2021), *Çekiç İle Örs Arasında Mehmed Âkif Ersoy*, Ötüken Yay., İstanbul.